

Om rettigheder, aber og DNA

Ifølge Lene Koch og Mette Nordahl Svendsen er vi på vej mod et såkaldt *posthumant samfund* (WA 8/8). Som støtte for denne opsigtsvækkende observation henviser de til to nylige tiltag, som på hver sin - meget forskellige - måde anfægter menneskets særstilling i verden. Det ene eksempel er Storbritanniens accept af stamcelleforskning på kunstige embryoner med DNA fra både mennesker og dyr. Det andet er den spanske regerings aktuelle forslag om at indføre et lovgrundlag, der skal tildele chimpanser og andre store aber rettigheder. På hver sin måde tegner disse to tiltag en udvikling, der truer med at "opløse mennesket og det særligt menneskelige som kategorier," siger Koch og Svendsen og forudser, at menneskerettighederne vil komme under pres i et sådant samfund.

Udtrykket det *posthumane samfund* forekommer mig nu lovlig dramatiserende. Vi ophører vel f. eks. ikke med at være mennesker, bare fordi vi går med træben? Og stamceller, med eller uden fremmed DNA, er vel ikke værre end træben i den henseende? Stamceller kan forhåbentligt hjælpe syge mennesker til et bedre liv, og ingen vil skifte personlighed af den grund - udover selvfølgelig, hvad der følger af at have det godt i stedet for dårligt. Men bortset fra denne detalje, så er det en vigtig pejling, Koch og Svendsen tager. Det man kunne kalde *biologiseringen* af menneskers liv, altså den tiltagende accept af kroppen og biologien både som instrument til at forstå og som teknik til at "forbedre" vores liv, ekspanderer nærmest uimodsagt i disse år. Denne udvikling kræver et modsvar, som ikke er religiøst begrundet. Lad mig forsøge.

For det første er det nødvendigt at skille menneskerettigheder og biologi ad. Mennesker har levet i mange hundrede tusind år uden hjælp fra særlige menneskerettigheder. Først i 1776 kom den amerikanske menneskerettighedserklæring fulgt af den franske i 1789, og disse erklæringer var på ingen måde begrundet i menneskenes biologi. At vi mennesker trods alle dumheder er mere forstandige end andre dyr, er der vel ingen, der tvivler på, men eftersom decideret idioter også har menneskerettigheder, er dette jo ikke et brugbart kriterium.

Trangen til at søge videnskabelig begrundelse for menneskerettighederne afspejler en slags fundamentalisme, som rimer dårligt med den tænkning, disse rettigheder er affødt af. Ideen om særlige menneskerettigheder, dvs. rettigheder, som

gælder for alle og enhver, ganske uanset om man er skorstensfejer eller minister, mand eller kvinde, jøde eller kristen, hvid eller sort, forudsætter en universalistisk synsvinkel, der kan rumme tanken om mennesket i al sin abstrakthed - altså ikke blot dette konkrete menneske, men *mennesket*. En sådan idé kunne vel kun opstå i en historisk periode, der som oplysningstiden havde sat tilliden til fornuften i højsædet på bekostning af det partikulære: nation, race, civilstand og religion.

Helt konkret afspejlede menneskerettighederne de amerikanske og europæiske befolkningers ønske om at få afskaffet herskernes vilkårlige og uretfærdige magtudøvelse. For amerikanerne galdt det den britiske kolonimagt, og for franskmændene galdt det den nationale konge og adel. Håbet bag menneskerettighederne var, at de kunne fungere som grundlag for en retsstat, der kan beskytte mennesket mod magthavernes potentielle ondskab.

Menneskerettighederne er i virkeligheden udtryk for en langsomt vågnende selverkendelse hos mennesket som historisk og socialt væsen. At hænge disse rettigheder op på ligheder i dyrs og menneskers DNA eller i deres evne til at lide og føle smerte, er at blande ting sammen, som bør holdes adskilt.

Det betyder ikke, at dyr ikke bør beskyttes, og det er en overvejelse værd, om dette kan gøres ved at tildele dem rettigheder. Bare skal man ikke blande sådanne rettigheder sammen med menneskerettigheder. Hvis dyr skal tildeles rettigheder, må det ske på basis af en konkret analyse af de pågældende dyrs emotionelle og kognitive funktionsmåde. Problemet er bare, at studiet af dyrs emotionelle og kognitive egenskaber i årevis været lagt i hænderne på en biologi, der er sært modvillig over for tanken om, at dyr lige som mennesker er semiotiske væsner, dvs væsner, hvis tilværelse er ubegribelig, hvis man ser bort fra begreber som intentioner, betydninger, følelser og måske endog meningsfuldhed i en eller anden beskeden udgave af dette begreb.

Naturvidenskabens tabu mod at tillægge naturen en intentionel dimension, altså finale årsager som det hedder mere teknisk, er selvfølgelig begrundet i angsten for antropomorfisme, altså angsten for at forklare naturen i menneskets billede. Men selvom angsten for antropomorfisme i udgangspunktet er fornuftig nok, så kan det ikke nytte noget, at denne angst kommer til at spærre for den nødvendige erkendelse af, at vi ikke blot fysiologisk og anatomisk ligner de dyr, vi nedstammer fra; vi ligner dem også emotionelt og kognitivt.

Dette er baggrunden for de forsøg jeg og andre gennem efterhånden en årrække har gjort på at udvikle feltet *biosemiotik*, altså studiet af den levende naturs tegnverden. Semiotik er videnskaben om tegnprocesser, og et tegn er populært sagt *noget der henviser til noget andet end sig selv*, med den vigtige tilføjelse, at det gør tegnet kun, hvis det bliver forstået, dvs tolket "rigtigt". Jeg sætter ordet "rigtigt" i anførselstegn, fordi dette jo er hele pointen ved at tale om tegn i stedet for - som biologien i almindelighed - kun at tale om information: Ved at tale om tegn, og ikke blot om information, vedkender vi os, at fortolkningsprocessen ikke er triviel eller entydig, informationen skal tolkes. Og netop dette forhold gør, at der er så meget skæg og ballade i livsverdenen sammenlignet med den ikke-levede natur. Livsprocesserne er selvfølgelig som alt andet i denne verden baseret på fysiske og kemiske interaktioner. Det særlige ved livet er blot, at de levende væsner har lavet tegn ud af kemien. Molekylerne - f. eks. neurotransmittere - er blevet til tegn.

Når man anlægger et semiotisk synssæt på livet, springer det i øjnene, at der er meget stor forskel på forskellige arters evne til uddrage betydning af omgivelsernes strukturer og regelmæssigheder. Jo mere et dyr kan udnytte de tegn, der byder sig til i omgivelserne eller i den kommunikative interaktion med andre dyr, jo mere frit er det i en vis forstand i forhold til den naturlovsbestemte grundtilstand. Vi kalder dette *semiotisk frihed*. I sammenhæng med spørgsmålet om dyrs rettigheder har dette særlig betydning, fordi netop pattedyrene gennemgående har nået et meget højt niveau af semiotisk frihed. Også fugle er ofte smarte tegnbrugere, mens krybdyr og fisk tilsyneladende er væsentlig mere tungnemme - semiotisk set. Og ja, mennesket besidder en enestående høj grad af semiotisk frihed - først og fremmest på grund af talesproget.

Set i dette perspektiv kunne det måske være rimeligt at begrunde omfanget af dyrs rettigheder (herunder vore egne fostres!) i deres semiotiske kompetence. Det, der betager os ved de store aber og ved andre livlige pattedyr eller fugle, er netop i høj grad deres semiotiske aktivitet, deres kommunikative talent og deres evne til at lære. Det er netop den side af deres væsen, der rører os eller "taler til noget dybt i os", og som får os til at føle nænsomhed over for dem og empati.

Dyr ser ikke verden, som vi gør, og de har ikke vores slags følelser eller bevidsthed. Men at pattedyrene har en oplevelsesverden af en eller anden slags er vanskeligt at komme uden om. Vi må have en videnskab, der beskæftiger sig med dette aspekt af dyrenes liv. Som det er nu, falder oplevelsesverdenen helt principielt

uden for naturvidenskabens regi. Biologien kan tale om DNA, men ikke om oplevelser. Men hvis tidens aggressive biologisering af vores liv ikke skal gøre os afstumpede, må biologien udvide sin horisont. Verden betyder noget - også for dyr. Her er et stort og temmelig uopdyrket tema for biologiske nysgerrighed.